

HZ. PÎR HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN GÖRÜŞLERİNDEN HAREKETLE TÂLİPLERE VEYA DERVİŞLERE VERİLEN (ÖĞÜTLER) SORUMLULUKLAR

*ASSIGNED LIABILITIES (ADVICES) TO ASPIRANTS OR
DERVISHES WITH REFERENCE TO VIEWS OF HZ. PIR HAJI
BEKTASH VELI*

Ceyhun SOLMAZ¹

Hasan ÇELİK²

*Gerçek erenlerin işi sır gerek,
Bu sırrı örtmeğe gerçek er gerek,
Allah bir'dir, sevgi dahi bir gerek,
Can bir, Sübhan bir, yar da bir gerek.
(Teslim Abdal)*

ÖZ

Türk tasavvufunun en önemli sûfilerinden biri olan Hacı Bektaş Veli, 13. asırdangünümüzeözel anlamda Anadolu'da ve Balkanlar'da yaşayanların, genel anlamda ise tüm dünya insanların gönüllerine seslenebilmiş bir "gönül eridir". Kendisinden sonra kurulan ve yaşatılan Bektaşilik Tarihî Katı, Anadolu'nun zengin irfani geleneğinin günümüze taşınmasında ve yaşatılmasında

Makale geliş tarihi: 11.04.2016 • Makale kabul tarihi: 30.04.2016

1 Öğretim Görevlisi, Hitit Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi.

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

da birinci derecede rol almıştır. Yüklendikleri sorumluluklarla, birer "yaygın din eğitimi" kurumu gibi çalışan tekke ve dergahlar, bu toprakların ihtiyaç duyduğu sevgi ve hoşgörü yüklü bireyler yetiştirmeyi başarmışlardır. Şüphesiz ki bu manevi mirasın model kişiliklerinden birisi ve Alevi-Bektaşî inancının da "Serçeşme"si Hacı Bektaş Veli'dir. Ona atfedilen bir çok eserde ahlaki olgunluğa yani "insan-ı kamil"liğe gidişin bir çok açıdan reçeteleri mevcuttur. Çalışmamızda, Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinden hareketle yine Onun bıraktığı manevi miras içerisinde olgunlaşmak isteyen taliplere veya dervişlere yüklenen sorumlulukları ve bu sorumlulukların çok yönlü yapısı siz araştırmacıların ilgisine sunulacaktır. Nefsi, "4 kapı" ve "40 makam"dan geçirerek arıtan ve "nefs-i kamil" haline dönüştüren Alevi-Bektaşî toplumunun manevi değerlerine bir de bu açıdan bakabilmek çalışmamızın ulaşmak istediği bir diğer amaçtır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik, Derviş, Tâlip, Eğitim.

ABSTRACT

Haji Bektash Veli who is one of the most important Sufis of Turkish Sufism is a “man of hearth” who can adhered to hearth of people living in Anatolia and Balcans in special meaning, to heart of all world people in general mean since 13th century to today. Bektashism sect that was established and lived after him had role in the first degree at living and carrying rich scholarship tradition of Anatolia to today. Islamic monasteries and dervish convents that operated like a “non-formal education” together with their hold liabilities and they succeeded to grow individuals full of love and tolerance that those land need. Undoubtedly that one of the model personality of this spiritual heritage and “Serçeşme/head of fountains” is Haji Bektash Veli. You will find suggestions receipts from various aspects on the way of “perfect human being”, moral maturity in this study that was referred to him. Thus, in our study developed from works of Haji Bektash Veli, lodged liabilities of pretenders or dervishes who want to be perfect within this spiritual heritage and multi-aspect structure of those liabilities will be presented for interest of you, esteem researchers. Another objective of our study is to look at spiritual values of Alawi-Bektashi society that transforms individual into “perfect human being” through purifying individual via filtering from “4 doors” and “40 positions”.

Keywords: Haji Bektash Veli, Bektashism, Dervish, Pretender, Advice, Education.

GİRİŞ

Bektaşî'ye tasavvuf okulu 13. asırda Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Velî tarafından kurulmuştur. Esas itibariyle Ahmet Yesevî tarafından tesis edilen ve Türkler arasında kurulmuş ilk tarikat sayılan Yeseviye^{3'} nin tesirindedir (Bozçalı, 2006: 281). Bektaşîlik; Hacı Bektaş Velî'yi yol bü-yüğü olarak tanıyan Alevîliğin bir bölümü (Dedekargınoğlu, 2012: 317) ve XIII. yüzyılda Kâlenderîlik içinde teşekkülle başlayıp XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş-ı Velî an'aneleri etrafında Anadolu'da ortaya çıkan bir tarikattir (Ocak, 1992: 373). Bektaşîlik, Hacı Bektaş Velî'nin tasavvufi düşüncesi çerçevesinde oluşmuş ve ona nispetle

3 Araştırmacı Mehmet Rami Ayas, “Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri” adlı eserinde Yesevilik’in tarih seyrine çıkışını şöyle ifade etmektedir (Ayas, 2008: 37-39): “Müşterek İslam kültür çevresinde Türklerle birlikte başlı başına bir içtimai şahsiyetin ortaya koyan katkılar yükselmektedir. Özellikle Ahmet Yesevî'nin karizmatik kişiliğinin etki ve nüfuzu ile doğrudan doğruya Türk toplulukları içerisinde bir dini tasavvufi zümreleşme ile ilk Türk-İslam sufi tarikatı olarak bilinen Yesevilik’in teşekkülü bizim için önemlidir. İslami öğretiyi derin telkin gücü olan sade Türkçe şiirlerle (Hikmet) yayan bu tasavvuf çevresi müşterek İslam kültür sahasına giren bu üçüncü toplumun dini edebiyat türünün gelişmesini hatırı sayılır derecede etkilemekte, böylece bir takım gelenek ve göreneklerin İslami renge bürünmesini sağlamaktadır. Oğuzların Müslümanlığında belirli hatta hakim bir nitelik olarak yer almaktadır. Başka bir deyişle dini tasavvufi zümreleşmenin yaygınlaşarak Oğuz-Türkmen topluluklarının bu manada toptan İslamlaşması yani tabi toplulukla dini topluluğun ayinleşmesi ile Türkmenlerin Müslümanlığı geniş anlamda Alevilik adını alan bir halk dini tezahürü olarak anlaşılması gerekiyor.”

13. yüzyılda kurulmuş olan tarikatın adıdır. Hacı Bektaş Velî'nin vefatından sonra ortaya çıkan ve onun yolundan gidenler tarafından yaşatılan bu tarikat, 1826'ya kadar resmi himaye görerek Osmanlı Devleti içerisinde oldukça etkili olmuştur (Yılmaz, 2011: 33). Savaşı dostlukla, dostluğu kardeşlikle, kardeşliği aşkla bir tutan Hacı Bektaş Velî; gerçek aşkın Allah aşkı olduğunu, bu aşka ulaşmak içinde Allah'ı bir tirandan korkar gibi değil, onun merhametine, sevgi ve muhabbetine ve her şeyden önce de onun eşsiz cemâline sevgi dolu doyumsuz bir yürekle inanmaktan geçtiğini bildirir (Altınok, 2012: 175).

Bektaşilik XIII. yy. ortalarından sonra, Anadolu'da Kırşehir yörelerinde doğmuş, Ali'ye bağlı bir tarikattır. Kurucusu sayılan Hacı Bektaş Velî ise Horasan'dan Anadolu'ya gelen, bir süre Amasya'da Bâhâîlik'in öncülerinden Baba İlyas'la buluşmuş, ondan bir takım bilgiler edinmiştir. Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'ya geldiği bu dönemde, Anadolu'da Alevilik'in oldukça yaygın olduğu, özellikle Ahilik'in etkili kurum niteliği taşıdığı biliniyor (Eyuboğlu, 2010: 82). Diyâr-ı Rûm'a, yani Anadolu'ya, Ahmet Yesevî tarafından gönderilmiş olan Hacı Bektaş, güvercin donuna bürünür ve Pîr-i Türkistan'ın fırlattığı yanan odun parçasının ardından havalanarak, dalın yere düştüğü, Sulucakarahöyük'e (bugünkü Hacıbektaş'a) konar (Mèlikof, 1999: 41). Bektaşilikte diğer tarikatlardaki Arap ve Mevlevilik'teki Fars dili ve kültür tesiri asla

görülmez. Sadece Türklere mahsus bir tarikattır ve dili Türkçe'dir (Sezgin, 2012: 86).

Bektaşilik genellikle iki kola ayrılır: Çelebiler kolu, Babalar kolu. Bu ayrılmanın esası Hacı Bektaş Velî'nin evli olup olmadığı meselesine dayanır. Çelebiler, Hünkar Hacı Bektaş Velî'nin evli olduğu inancındadırlar ve "çelebi" olarak bilinenlerin Hacı Bektaş Velî'nin çocukları, O'nun soyundan gelenler olduğunu ifade ederler. Bunlara "sulp", "soy" anlamında "bel oğlu" da denilir. Babalar kolu, Hacı Bektaş'ın hiç evlenmediğini ve çocukları olmadığını beyanla, önemli olan belinden gelmek değil, yolundan gitmektirler.⁴ Kendilerinin de Hacı Bektaş Velî'nin yolundan gittiklerini ifade ederler. Bu manada bunlara da "yol oğlu" denilir (Bozçalı, 2006: 33). Balım Sultan bu zâviyenin başına geçince âyin ve erkânlarda yaptığı yeniliklerin yanı sıra tarikatın teşkilâtını da merkezîyetçi bir anlayışla düzenledi. Bütün tarikatı kendisine tâbi hale getirip nizamı ve kontrolü sağladığı gibi önemli bir iş olarak da Kalenderîlik'teki mücerredlik (bekârlık) geleneğini yeniden uyguladı ve böylece mücerred Bektaşî dervişleri zümresi ortaya çıktı. Ancak bu durum bir müddet sonra Hacı

4 Bir Erkânâme'ye Hz. Ali'nin şu sözleri yansıtılmıştır (Eğri, 2013: 57): "Benim oğlum ya da kardeşlerimin sayısı ister kırk isterse bin olsun, önemli olan 'yol' içinde olmalarıdır. Yolundan gelmeyen benim oğlum da olamaz kardeşim de, bunu böyle bilin." Hazreti Ali'ye atfedilen bu söz zaman içerisinde deyimleştirilerek genel bir prensip hâlini almış, "Önemli olan bel evladı olmak değil, yol evladı olmaktır." şeklinde ifade edilmiştir.

Bektaş-ı Velî'nin soyundan geldiklerini ileri süren çelebiler (bel oğulları) ile bunu reddederak hakiki Bektaşî'nin kendileri olduğunu iddia eden babalar (yol oğulları yani mücerredler) şeklinde ikili bir bölünmeye ve tabiatıyla sürtüşmeye yol açtı ve bu bölünme günümüze kadar devam etti (Ocak, 1992: 376).

Orta Asya'da yetişen büyük Türk sūfisi Hoca Ahmed Yesevî; Türk-İslam tasavvufunun tefekkür yapısını öz Türkçe ile yazdığı şiirlerinde ortaya koymuş, yüzlerce talebesiyle uyandırdığı manevi çerağı, yaktığı ocaklarla Ön Asya'dan Balkanlar'a değin bütün Türk coğrafyaları, Avrupa ve Afrika'ya kadar ulaştırmıştır. Bilhassa Cengiz istilâsı esnasında Harezmi, Horasan ve Azerbaycan yoluyla Anadolu'ya gelen Yesevî halifeleri, Türk milletinin İslamiyeti bir "gönül dini" olarak sevmelerinde ilk ve tek öncü olmuştur (Güzel, 2011: 47). Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevî'den alınan tasavvuf geleneği; Anadolu'da, Hacı Bektaş Velî ve temasta olduğu eren kadroları ile Bektaşilik adı altında örgütlenir ve gelişir. XIV. ve XV. yüzyıllara gelindiğinde öğretisi; Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli), Âbdal Musa Sultan, Kaygusuz Âbdal gibi önemli temsilcilerini oluşturur. XVI. yüzyılda ise Balım Sultan, devraldığı geleneği temel ilkeleri paralelinde rituel, düşünsel ve pratiksel açıdan disiplinize eder (Kılıç; Kökel, 2006: 5).

Düşünsel-inançsal-tasavvufi-felsefi evrenlerinin temelini "Türkistan Pîri" Hoca Ahmet Yesevî'nin geliştirdiği söylemin oluş-

turduğu Anadolu Erenleri, Anadolu topraklarında Hacı Bektaş Velî merkezli olarak organize olurlar. Hacı Bektaş Velî, bu derişlerin önderi olur ve tarihsel-karizmatik bir kişiliğe dönüşür (Birge, 1991: 36). Hacı Bektaş Velî, zaman içerisinde Horasan tasavvuf geleneği üzerine geliştirdiği dinsel-düşünsel-felsefi derinliğe sahip söylemine ritüellik ve etiksel düzenlemeler getirerek güçlendirir. Konar-göçer Türkmen topluluklarını öğretisinin içine alır (Birge, 1991: 58). Hacı Bektaş Velî gösterdiği başarı ve kazandığı saygıyla, Türk kültürü ve "Ehl-i Beyt", "On iki İmam", "Nübüvvet"⁵ ve "Velâyet" gibi dinî öğeler üzerine temellenen Anadolu Aleviliğinin ve adıyla anılan Bektaşî gelene-

5 Nübüvvet, eski şeriatı sürdüren peygamberlik... Yeni bir şeriat getiren ya da eski şeriatın kimi hükümlerini ortadan kaldıran (nesh eden) peygamberliği dile getiren "resâlet" deyimiyile karıştırılmamalıdır. Nübüvvet'e erişene "nebî", resâlete erişene "resûl" denir. Nebî'ler çoktur, 124.000 tâne oldukları söylenir (rivâyet edilir). Resûl'lerse Kur'âna göre 24 tânedir. Sonuncuları 25. olarak, ama büyük bir özellik taşıyıp nübüvvetle resâleti kendisinde birleştiren Hz. Muhammed'dir (Hançerlioğlu, 2011: 437-438). Nebî, eski şeriatı sürdüren peygamber... İslam terminolojisinde "Nebî" ve "Resûl" deyimlerinin her ikisi de "Peygamber" anlamına gelmekle beraber aralarında önemli bir ayrım vardır. Nübüvvet eski dini sürdüren peygamberin niteliği, risâlet (elçilik)'se yeni bir din getiren peygamberin niteliğidir. Bu yüzden ki İslam Peygamberi Hz. Muhammed için "Nübüvvet ve risâleti nefsinde toplamıştır." denir. Çünkü İslam Peygamberi önce eski şeriatı sürdürmüş, sonra yeni şeriat esasları getirmiştir. Örneğin Hz. Mûsâ'dan başka bütün Yahudi peygamberleri nebî'dirler, Yahudi şeriatını sürdürmüşler ve bu şeriatın çıkan İbrânîleri şeriate çağırarak için gelmişlerdir, eş deyişle yeni esaslar getirmemişlerdir (Hançerlioğlu, 2011: 420).

ğinin “Serçeşmesi”, “Hünkârı”, “Pîri” olur (Kılıç; Kökel, 2006: 2).

Hacı Bektaş Velî, tasavvufu daha çok uygulama ve sonuçlandırma ilkesi çerçevesinde değerlendirip bunu “Dört Kapı Kırk Makam” olarak isimlendirerek “yol” hâline getirmiştir. Hacı Bektaş Velî'nin şahsiyetini, tasavvufi bakış açısını doğru kavrayabilmek için yaşadığı devrin kültürel yapısını iyi bilmek gerekmektedir. Hacı Bektaş Velî, Anadolu'da Ahmed Yesevî'den itibaren varlığı söz konusu olan Türk tasavvuf geleneği ve yorumunu öğretmeyi hedeflemiştir. Ahmed Yesevî'nin Orta Asya'da temsil ettiği “Toplum Hocası” geleneği işlevini, Hacı Bektaş Velî, Anadolu'da sürdürmüştür. Hacı Bektaş Velî'nin etkisi, XIII. yüzyıldan günümüze kadar gelmiştir. Dünden bugüne mesajlar veren Hacı Bektaş Velî'nin görüşleri, bugün yaşayan insanların bakış açısının tespitinde de önemlidir. Bu açıdan Hacı Bektaş Velî'nin görüşlerini anlamak, idrak etmek, onun hakkında gerçekleştirilen çalışmalar ile mümkün olacaktır. Özellikle Hacı Bektaş Velî'nin eserlerinin okunması ve tasavvufi sözcük hazinesi vasıtasıyla kavranması önem taşımaktadır (Cömert, 2011: 315).

Hacı Bektaş Velî, 13. yüzyılda bir takım siyasi ve sosyal çalkantıların hüküm sürdüğü Anadolu'da “gelin canlar bir olalım”, “bir olalım, iri olalım, diri olalım” çağrılarıyla ayrılıkların getireceği olumsuzluklara dik kat çekerek herkesi birlik ve beraberliğe da-

vet etmiş, “ilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır” mesajıyla cehaletin kötülüğüne vurgu yapmış, “eline, diline, beline sahip ol” nasihatlarıyla toplumda huzur, güven ve barış ortamı oluşmasına katkı sağlamıştır (Özcan, 2010: 488).

Dünden bugüne yaşatılan bu manevi mirasın taşıyıcısı olabilmüş ve Hacı Bektaş Velî'nin yaşamı ve söylemleriyle zenginleşmiş olan Alevî-Bektaşî inancı, zamanın ruhsal erozyonlarına karşı kendi tarikatları içerisindeki sorunlara, yine kendileri çözümler üretebilmiştir. Alevî-Bektaşî tasavvufunda manevi makamı ister “mürşid” isterse de “pîr” olsun, neticede herkes “Hakk-Muhammed-Ali Yolu”nun tâlibidir ve bir tâlibin ya da muhibbin hizmetkârlık derecesiyle “yol” a hizmet etmek mecburiyetindedir. Bu “yol”; rıza'lığın ve aşk'ın yolu olarak görülür. Çalışmamızda; Hz. Pîr Hûnkar Hacı Bektaş Velî'nin, özel anlamda tâlip ve dervişlere genel anlamda ise âdap ve erkâna intisap etmiş herkese birer “rıza ve hizmet elçisi” olarak söylediği (miras bıraktığı) öğütlerden alıntılar aktarılacaktır. Alevî-Bektaşî tasavvufunda bilinmesi gereken bir diğer hususta manevi önderlerin söylediği öğütlerin, aynı zamanda da sorumluluklar getirdiği hakikatidir. Tarih seyrine bırakılan bu öğütler, “yol” hudutları dahilinde “ikrâr vermiş” herkesçe uyulması gereken sorumluluklar olarak görülmektedir.

I. TÂLİPLİK VE DERVİŞLİK

“Derviş”⁶ sözlük anlamıyla: “Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse, alperen”, “Yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse”, “Alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse”, “Kırlangıç balığının pek küçüğü” (TDK Sözlüğü) ve “Bir tarikata ve şeyhe bağlı olan mürid, sūfiyâne bir hayat yaşayan kişi” (Yazıcı, 1994: 188) anlamlarına karşılık gelmektedir. Farsça “dilenci” anlamındadır, ama bu anlam “kapı kapı dolaşarak arayan” anlamından türemiştir. Tasavvuf dilinde, “dünya malından vazgeçmiş” ve bundan ötürü de “yoksul” anlamını dile getirir. “Mürid” deyimiyile anlamdaştır. “Derviş”, Bektaşilikte özel bir derecedir (Hançerlioğlu, 2011: 68).

6 III. (IX.) yüzyılda mânevî ve ruhanî hayata yönelen Müslümanlar arasında iki kuvvetli temayül belirdi. Bunlardan birinin merkezi Irak, diğerinin merkezi Horasan’dı. Hâris el-Muhâsibî, Serî es-Sakatî ve Cüneyd-i Bağdâdî gibi ünlülerin önderlik ettikleri Irak’taki harekete “tasavvuf”, mensuplarına da “sūfi” deniliyordu. Bunlar dindarlığın mânevî esaslarına hassasiyetle bağlı kalmakla beraber âdâb, erkân, hurka gibi dış görünüşe ve semâa da önem veriyor, bu özellikleriyle toplumda farklı bir zümre olarak görünüyordular. Bâyezîd-i Bistâmî ve Hamdûn el-Kassâr gibi ünlülerin önderlik ettikleri Horasan’daki harekete ise “melâmet”, mensuplarına da “Melâmî” veya “Melâmetî” adı veriliyordu. Bunlar halktan biri gibi görünmeyi tercih ettiklerinden kendilerini halktan farklı gösteren davranışlara, hurka ve semâ gibi mensuplarını teşhir eden şeylere kesinlikle karşı idiler. Bu husus iki derviş tipinin ortaya çıkmasına yol açtı. Irak sūfilerinin dervişliği hem içte (bâtın) hem dışta (zâhir) iken Horasan Melâmîleri’nin dervişliği sadece içte idi. Bu iki derviş tipi her dönemde varlığını sürdürmüştür (Yazıcı, 1994: 188).

Bektaşilikte ilk derece âşıklıktır. Âşık, Bektaşiliğe ilgi duyan fakat henüz nasip almamış, tarikata fiilen girmemiş kişidir. İkinci derece, muhîb derecesidir. Muhîb olan kişi, ikrâr vermiş, tarikata girmiştir. Üçüncü derece dervişlik derecesidir. Derviş tarikata girmiş, tâc takıp, hurka giyerek, kemer kuşanarak tekkede hizmet eden kişidir (Eğri, 2003: 82). Dervişlik bir riyâzet ve mücahede faaliyetiyile başlar. Sıkı bir perhize (imsâk) girilen bu dönemde yeme, içme, konuşma ve uyuma en aza indirilir; ibadet, zikir ve tefekkür arttırılır; nefsin arzularına hâkim olmaya, ölçülü ve disiplinli yaşamaya, böylece ruhî bir erginlik ve mânevî olgunluğa ulaşmaya çalışılır. Çile hurkasını giyen derviş istediği gibi hareket edemez, zorluklara dayanmak mecburiyetindedir. Dervişin muradına ermesi için sabırlı ve tahammüllü olması şarttır (Yazıcı, 1994: 188).

Hacı Bektaş-ı Velî Hazretleri ise “Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimâtı Ayniye” adlı eserinde, dervişliği şöyle tanımlamaktadır (Aytaş; Yılmaz, 2009: 49/7-8):

“Bil ki, dervişlik ezeli bir saadet ve ebedî bir devlettir. Her kim sır sahibi olursa Yüce Allah on sekiz bin âlemi kendisine sunar ve on sekiz bin âlem onun emrinde olur.” “Âlimlere fikir lâzımdır, dervişlere zikir. Zira ki, fikirsiz âlim serabdır (şaşkınlık), zikirsiz derviş harabdır. Fikirsiz âlim kanatsız kuştur, zikirsiz derviş yapraksız ağaçtır. Fikirsiz âlim Nuh’suz gemidir; zikirsiz derviş ruhsuz kalptir. Fikirsiz âlim Tur’suz Musa’dır ve zikirsiz derviş nursuz

kandildir. Âlimlere ilim gerek, dervişlere velâyet. Derviş Allah'ın adını anmayı dilinden düşürmemeli ve gönlünde Allah'ın adını anmaktan başka şeye yer vermeme-lidir. Çünkü gönül Allah'ın görüldüğü ve baktığı yerdir. Oraya Ondan başkası için yol yoktur.”

“Tâlip” ise: “İsteyen, istekli olan” (TDK Sözlüğü) ve “Bir tarikata girmek isteyen kişi” anlamında kullanılan tasavvufi bir terimdir (Uludağ, 2010: 127). Tasavvuf “sülûk ilmi” şeklinde tarif edilir. Bu ilmin konusu, tâlibin Hakk'a erme yeteneğini kazanmak için nefsini dünya kirlerinden arındırması, ahlâkını düzeltmesi ve güzelleştirmesi, amacı da nefsini ve Rabbini bilmesidir. Tasavvuf yoluna girmek yani sülûk yapmak isteyeneye “tâlib”, yolun başlangıcında olana “mübtedî”, bu yolda mesafe katedene “sâlik” (ehl-i sülûk), yolun sonuna ulaşana “müntehî” denir. Sâlik mübtedî ile müntehî arasındaki mertebededir. Sülûkün nefisteki başlangıcı tövbenin ardından kalbin uyanıklık (yakaza) halinde olması, sonu ise Hakk'a vuslatın (fenâ fillâh) ardından Hak ile bâki olmaktır (bekâ billâh). Sûfilere göre sülûkün birtakım aşamaları vardır. Bunlara makâme, menzil, medrece, akabe gibi isimler verilir. Bu aşamalar üçe, ona, yüze ve bin bire kadar varan gruplar halinde tasnif edilmiş, bu konuda kitaplar yazılmıştır. Hâce Abdullah-ı Herevî'nin “Menâzilü's-sâ'irîn”i bunların en meşhurdur. Seyrû sülûk sırasında bir makam tam olarak gerçekleştirilmeden bir sonraki makama geçilemez. Aksi takdirde bu makamdaki eksiklik daha sonraki ma-

kamlarda devam eder ve nihayete ulaşana kadar sülûkü olumsuz yönde etkiler (Uludağ, 2010: 127).

İslam tarikatlarının gayesi de vâhdet-i vûcuttur, yani sırf tevhittir. Tarikat dilinde pek önemli birer terim olan (Sır) veya (Sırr'üs-Sır) işte sırf bu tevhitten ibarettir. Bu vâhdet-i vûcut sırrı da sâliklere, tâliplere uzun ta'lim ve terbiye devrelerinden sonra yavaş yavaş ve ancak isti'datları derecesinde açıklanır. Çileler, seyr-ü sülûklar, semâ'lar, erkânlar, esmâlar, evradlar'dan maksat, hep bu sırrın yavaş yavaş anlatılmasıdır. Bu sebeple de, tarikatlarda tâlib, genellikle, dört devreli bir öğretim ve eğitime tabi tutulur (Sunar, 1975: 8):

1- Nefy ve İspat Devresi: Bu devre (Lâ ilâhe illallah) çekme devresidir ki bu, cahil halka mahsus tevhittir.

2- Mahz İspat Devresi: Bu devre (İllâ Huu!) çekme devresidir ki bu okumuşlar (Havâs)a mahsustur.

3- Fenâfillah Devresi: Bu devre (Ya Hak!) çekme devresidir ki bu, üstün âlimler (Havas'sın Havassın)e mahsustur.

4- Mutlak Fenâ Devresi: Bu devre en üstün âlim ve ârif (Ahas)ler mertebesidir ki bu mertebede, artık, (tâlib) yok, yalnız (Hak) vardır. Yani, (tâlib) artık (Hak) olmuştur.

İslam tarikatlarının hepsinin gâyesi vâhdet-i vûcut olmakla beraber bu görüşü en halis şekli ile temsil eden tarikatlar, sadece ikidir: (Melâmîlik) ve (Bektaşilik). Bun-

dan ötürü de bu iki tarikatta İbn-i Arabî'nin (kâmil insan) nazariyesi en hâkim rolü oynar. Çünkü insan mertebesi, (Hilâfet) mertebesidir. Bu açıdan Melâmîlik ve Bektaşilik tarikatları aynı hakikati içermektedirler (Sunar, 1975: 8).

Alevî-Bektaşî öğretisi insanı, "serbesttir, ama serazat değildir" biçiminde tanımlar. Kişiyi mürşidin müridi olarak mürşide bağlı olarak düşünürler. Mürşit, müridin yolunu açan, aydınlatan, önüne seçenekler sunan konumundadır. Mürit, bu aydınlanmış yoldan, çeşitli seçeneklerden seçtiği yolda gider. Yani mürşit, müridin yaşam alanını daraltmaz, daha genişletir. Bu geniş alanda manevra yeteneği kazandırır. Yalnız Alevilik-Bektaşilik'te mürit (talip), birey kuralsız da değildir. Başıbozuk, düzensiz, anarşik bir yaşam düşünülmez, kendisine böyle bir yaşam önerilmez ve sunulmaz (Aktaş, 2000: 19).

Alevî-Bektaşiliğin ahlak eğitimi, sevgi esaslı yürütülen kurallar bütünüdür. 'Yol'a tâlip olmak isteyenler 'rızâlık'la gelmeli ve hizmetlerinde de rızâlık göstermelidirler (Çelik, 2014: 89). Teslim-i Rızâlık ile ilgili İmam Cafer-i Sadık Hazretleri şöyle buyurmaktadır: "Ve bir dahi mürebbi ve musahip onlar dahi öyle gerektir ki evliyanın ayini erkân-ı ve mürşidin sır nefesi yerini ala. Biri birinin yurduna oturup ondan sonra terk-i mal ve terk-i can ve terk-i dünya ve terk-i bed fiil ve terk-i hava bunları terk edip ve teslim-i rızâyı kabul edip rıza kapısında olmazsalar ve erkân-ı şeriat ve erkân-ı tarikat ve erkân-ı marifet ve erkân-ı

hakikat ile rıza gösterip teslim olmazsalar, gerek pir gerek tâlip ikrarları caiz olmaz..." "Ol kimseler ki evle gelip ikrar verdiler ve tâlip oldular mürebbiye ve musahibe yettiler. Onlara gerektir ki tarikatın ve hakikatın edeblerin ve erkânların ve farzların ve sünnetlerin kabul edip Muhammed-Ali yoluna erkânına boyun verip irâdet getireler ki mümin ve müslüm bacı yoldan rızasız iş işleme ki ikrarları caiz ola. Zira rızasız yol olmaz. Çünkü yol erkân Hak Teâla'nın evidir" (Aytekin, 2001: 30-31).

Alevî-Bektaşî inanç sisteminde tâlip (yola hizmetkâr ve Hakk'a kul) olmak erkânlara göre şekillenir. Her tâlip kendisini maneviyatta pişirecek bir 'dede'ye veya 'baba'ya bağlı olmak ve manevi terbiye (eğitim) almak durumundadır (Çelik, 2014: 87). Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî Hazretleri "Makalât-ı Gaybiye ve Kelimâtı Ayniye" adlı eserinde tâlibin taşınması gereken özellikleri şöyle açıklamaktadır :

"Tâlip kime derler? Tâlibin birinci makamı, dünya ve dünyada bulunanlara; ikinci makamı ise kendi zatına ihtiyaç duymamaktır. Nitekim Hazreti Peygamber-Allah'ın selamı üzerine olsun- şöyle buyuruyor: 'Dünya ahiret ehline, ahiret dünya ehline ve her ikisi de Allah ehline haramdır. Ayrılık gütmek yanlıştır. Topluluğa ait kimseye, haksız ayrılık haramdır. Ayrılık ehline de haksız olarak bir araya gelmek haramdır. Her ikisi doğru işte toplanabilir. Topluluk, haklı beraberliklerle ayakta durur.' diye buyurmuşlardır" (Aytaş ve Yılmaz, 2009: 9).

Manevi terbiye alacaklara, “seyr-i sülûk” yolculuğu için rızalık vereceklere, daha doğrusu “nefislerini kurban edecek tâliplere” mürşitler şu nasihatte bulunurlar:

“Allah, eyvallah... Kapısında döktüğün varsa doldur. Ağlattığın varsa güldür. Yık-tığın varsa kaldır. Doğru gez, dost gönlü-nü incitme. Mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme, kovu kovlama. Haram yeme, zina etme. Elinle koymadığını alma, gözünle görmediğini söyleme. Gelme gelme... Dön-me dönme. Gelenin malı, dönenin canı... Bu yol kıldan köprüdür, geçemezsin. Demir-den leblebidir, çiğneyemezsin. Ateşten gömlektir, giyemezsin! Riya ile ibadet, şirk ile taat olmaz. Söylediğin meydanın, sakla-dığın senin. Allah, eyvallah” (Uluçay, 1998: 119).

II. HÛNKÂR'IN YAKTIĞI VE SÖNMEYEN BİR ÇERAĞ OLARAK: YOLU, TÂLÎBİ VE DERVİŞİ DİRİ TUTAN “ÖĞÜTLER”

İrfân okullarının sahibi ve gönül diplo-maları vermiş olan Hacı Bektaş-ı Velî, insan-ları eğitim açısından “er kişi” ve “ham kişi” olmak üzere ikiye ayırır: “Er kişi”, eğitilmiş kişidir. “Ham kişiler”i de “eğitim almaya müsait kişiler” ve “eğitim alamayacak du-rumda olanlar” şeklinde ikiye ayırır. Yani gafletten uyanmış olanlar ve gaflet hâlinde olanlar (Aktaş, 2000: 20). Hûnkâr Hazretle-ri: “Bilmezlik, insanın hem bu dünyayı hem öbür dünyayı kaybetmesine sebep olur. İnsan bilmezlikten Allah’ı inkâr eder, ken-

di değerini kaybeder, başkasına karşı da saygı göstermez” diye buyurmuştur (Ne-simi, 2009: 82). Kendini tanıma ile ilgili en zor savaş şüphesiz “nefis” ile olan savaştır. Muhammedî ahlâka ancak ve ancak ‘nefs’ bertaraf edilerek varılabilir. Hûnkâr Hacı Bektaş Velî bu mücadeleye, “Marifet nefsi silmek değil, bilmektir.” şeklinde yaklaşır. Bu yaklaşım ‘nefs’in mağlup edilmesi açı-sından çok önemlidir. Çünkü ‘nefs’ini bilen, ondan gelecek tuzaklara düşmeyecektir. “Yol’a ikrâr vermek” aslında tâlibin omuz-larına sorumluluk yüklemektir. Hangi talip olursa olsun, ben’liğine karşı devamlı uya-nık olmalı ve “gaflet” hâlinde korkmalıdır (Çelik, 2014: 90).

Diğer tarikatlarında müşterek kaygısı gibi Bektaşiliğinde kaygısı, “insan-ı kâmil”i yani olgunlaşmış insanı ortaya çıkarmaktır. Tasavvufî literatürle ifade edilecek olursa, Bektaşilik avamdan insan-ı kâmile doğru bir seyir takip eder (Arslan, 2010: 72). O aşama-da artık “insan-ı kâmilin ruhunu, gönlünü temizlemiş olması, sevgiliden gayri her şeyi (mâsîvâ) gönlünden çıkarması, benlikten kurtulması, nefesine egemen olması gerekir. Bu ise aşk, tarikat ve mürşid ile olacaktır” (Noyan, 1999: 146).

Alevilik ve Bektaşilikte “nefis eğitimi”, insan yetiştirme işinin temelidir. İnsanda “iyi / kötü” olarak iki yan gören Alevilik ve Bektaşilik, “dedeler”, “babalar”, “pîrler” ve “mürşitler” gibi tarikat yetişkinleri yo-luyla kişiyi bireysel olarak eğiterek ve her türlü kötü ve yanlış eğilimlerinden arıtarak “iyi”yi “kötü”ye egemen kılmaya çalışır. Ol-

gun/yetkin insan yetiştirmenin yolu budur. Bu bir bakıma “gönül eğitimi” yoludur ve Alevî ve Bektaşiliğin ön plâna çıkardığı “gönül adamı (insan-ı kâmil)” bu yolla yetiştirilmektedir (Aktaş, 2000: 20).

Hûnkâr Hacı Bektaş-ı Velî Hazretleri “Makâlât”ında “gönülü” şöyle tarif etmektedir: “Gönül büyük bir şehirdir. Noksan sıfatlardan uzak olan Yüce Allah, (yerden) arşa değin neyi yarattı ise o şehirde vardır ve o şehre sığar. Hem o büyük şehirde iki büyük sultan vardır. Birisi Rahmani, birisi Şeytanidir. Rahmani sultanın adı akıl, vekili imandır, komutanı miskinliktir. Kalbin sağ tarafında yedi kale vardır. Her kalede Yüce Allah bir muhafız, vekil koymuştur. Muhafızların her birinin adı bilinmektedir.

İlk muhafızın adı ilimdir.

İkinci muhafızın adı cömertliktir.

Üçüncü muhafızın adı ar ve hayadır.

Dördüncü muhafızın adı sabırdır.

Beşinci muhafızın adı perhizkarlık (aşırı istekleri sınırlamak)tır.

Altıncı muhafızın adı korkudur.

Yedinci muhafızın adı edeptir” (Yılmaz vd., 2007: 85).

(...) Ve yine gönül, âlemin mutlak padişahı olan Tanrı’sının bakış yeridir. Gönül ile Allah arasında perde yoktur. Bu durumda şimdi mü’minlerin gönülü Kâbe’ye benzer (Yılmaz vd., 2007: 105).

Âdemoğlunun gönlünü ince ince işleyen Bektaşililerle ilgili olarak da merhum araştırmacı Abdalbâki Gölpınarlı (ö.1982) şunları ifade etmiştir. Gölpınarlı’nın aktardığı bu ifadeler aynı zamanda Hûnkâr’ın kendisinden sonra tâlip ve dervişlerine bırakmış olduğu manevi mirastan geriye kalan öğütlerden bazıları olarak kabul edilir. (Tâlip ve dervişlerin ifade edilen tavırları yapmaları öğütlenir): “Bektaşilere göre; varlık, benlik, gösteriş, büyüklenmek, herkesi hor görmek, tamahkârlık, iyiliği başa kalkmak, haddini bilmemek gibi şeyler tamamıyla kötüdür ve tarikat ehline yaraşmaz. Tarikat ehli eli açık, gözü toktur; kötülüğü iyilikle karşılar, kendisini herkesten aşağı görür, kardeşlerinin hayrına koşar, aç’ı doyurur, susuzu kandırır, onlara can-baş verir. Bir üzüm tanesi ezilirden kırk kişiye sunulur. Bir lokma bile bin kişiye bölünür. Tarikat yolunda benlik-senlik yoktur, dirlik-birlik vardır” (Gölpınarlı, 1992: 127).

Hûnkâr Hacı Bektaş Velî, “Makâlât”ında dervişin, Hakk’a ulaşması için neler yapması gerektiğini “4 Kapı 40 Makam”da yani “Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat” ve bunların on’ar makamları ile bir sistematiğe bağlayarak açıklamıştır. Böyle bir sistem ile dervişlerine (tâliplerine) insan-ı kâmil olma yolundaki öğütlerini açıkladığı sistemin hemen hemen aynısını tasavvuf ekolünün kurucusu Hoca Ahmed-î Yesevî’nin “Fakr-nâme”sinde de görmekteyiz (Güzel, 2002: 46-47). Bu yolu, Hacı Bektaş Velî, “Makâlât”ında şöyle anlatmıştır: “Kul, Allah Teâla’ya kırk makamda erer, dost olur.

Bu makamlardan onu Şeriat, onu Tarikat, onu Ma'rifet, onu da Hakikat içindedir" (Yılmaz vd., 2007: 68). Hacı Bektaş Velî derişlerine (tâliplerine) bu öğütlerini verirken bunları ayetlerle, hadislerle, peygamber ve velilerin kıssalarıyla destekleyerek açıklamış ve metaforlarla somutlaştırma yoluna gitmiştir. Bu şekilde derişin anlatılanları anlamlandırması ve karakterize etmesi kolaylaşmıştır. Derişin gönlüne, aklına direkt nüfuz eden bu metotlardan bir tanesi şöyledir: "Gönül şehre benzer. Ten kaleye benzer. İçinin kalabalığı pazara benzer. Yürek, akciğer, öd, dalak dükkanlara benzer. Doğruluk (sıdk), kabullenme (ikrâr), isbat, dileme (iradet), perhiz (riyazet), şevk, muhabbet, korku (havf). Kesin bilgi (yakîn) kumaşa benzer. Akıl iki tarafı keskin kılıca benzer. Ve yine sermayede kazanç var, zarar var. İman sermayeye benzer. Ve yine Cenab-ı Hakk'ın buyurdıklarını yerine getirmek kâr etmeye benzer. İmansız kalmak sermayeden zarar etmiş benzer" (Yılmaz vd., 2007: 101).

Hûnkâr Hacı Bektaş Velî, deriş ve tâliplerine cömertliği öğütlemiş ve bunu da dört türlü cömertlik var diyerek açıklamıştır: "İlki mal cömertliği, zenginlerindir. İkinci, beden cömertliği, gazilerindir. Üçüncü, can cömertliği, âşıklarındır. Dördüncü, gönül cömertliği, âriflerindir" (Yılmaz vd., 2007: 60). Hûnkâr'ın, tâliplerinden asıl istediği can cömertliği ve gönül cömertliğidir. Birincisinde Alevî - Bektaşî yoluna giriş söz konusudur. Ölmeden önce ölme, bir can verip Canan'da yok olup, tekrar bir diriliş söz konusudur. Çünkü, âşık olan Mâşuk'unu şek-

siz, gümânsız sevendir. Aşkın esası, gerçek mutlak olana duyulan aşırı sevgi ve bağlılık ise; âşıklığın esası da, hakikati bulup onda yok olmak için yaşamaktır (Solmaz, 2014: 74). Cenâb-ı Hakk, bir kudsî hadiste, "Gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim." buyurmaktadır ki, ilahi aşkın kaynağı budur. Çünkü, Allah'ı bilmek ve tanımak ancak aşk ile olur (Bozçalı, 2006: 280). Âşığın özü, sözü, yüzü, gözü ve kulağı aşka bağlanmış, ruhu her nefes alıp verişte Hakk'a yürüyen bir can haline gelmiştir (Eğri, 2013: 84).

Âşıklığın davasını güden kişi,

Mâşuk'undan zerre gâfil olduğu yok,

Aşk incisi dipsiz deniz içinde gizli,

Candan geçmeyince o candan aldığı yok
(Ahmed Yesevî; Bal, 2014: 236).

İkinci cömertlik, gönül cömertliği idi ve bu âriflerindi. Bu konu ile ilgili Şah Hatayî Sultan bir şiirinde, "Gönlümüz gânidir kibir tutmayız, Biz Muhammed Ali diyenlerdiniz." (Özmen, 1995: 155) diyerek ârifliğin boyutunu anlatmıştır. Ârif olan, 72 millete bir nazarla bakabilmeli ve hakikat kapısının birinci makamı olan "turab olmayı" başarmalıdır. Ârifler, Hakk kelamı olan Kur'ân'da "Tathir (Ahzab-33)"⁷ Âyetinde Ehl-i Beyt'e anlatıldığı gibi temiz olmalı Kur'ân, iman

7 Ahzap Suresi 33. Ayet. Tamamı: Evlerinizde de vakarlı oturun! İlk Cahiliye teşhirciliği gibi kendinizi teşhir etmeyin! Namazı/duayı yerine getirin, zekâtı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin! Allah sizden kırı / lekeyi gidermek istiyor ey Ehl-i Beyt, sizi tam bir biçimde temizlemek istiyor (Öztürk, 2013: 384).

ve ikrâr üzere olmalıdır. Hûnkâr da âriflerin aslının sudan olduğunu açıklamıştır. “Ârife gerektir ki hem arı hem de arıtıcı ola. Eğer, “Âriflerin arı olanı ne demektir ve arıttığı nedir?” diye sorarlarsa şöyle cevap ver: Ârifler katında her sözün üç ön yüzü, bir ardı vardır. Öyle olunca ârif olmayanlar bil-mediklerinden dolayı sözün ardını söylerler, mahcup olurlar. Ancak ârifler, sözün ön yüzünü söylerler, utanılacak şey söylemezler. Bundan dolayı suyun temiz olması demek, aynı zamanda temizleyici olması demektir. Hangi kaba girerse o kap su gibi arı olur. Kendisinden başka nesne ona benzemez, rengi bilinir ve murdar olanı dışarı bırakır. O halde, âriflerin temiz olması, temizleyici olmasıdır, geri aslına döner ve birikir. Ârifler katında şirk murdardır. İçlerinde koymayıp dışarı bırakırlar, kendilerini arıtıp temizlerler. O halde bilmek gerekir ki; Kendisini temizleyemeyen başkalarını temizleyemez.” diyerek dervişlerine ârif olmanın gerekliliği ve zorluğu üzerine öğüt vermiştir (Aykut, 2011: 20-21).

Hûnkâr; dervişe/tâlibe olan öğütlerine “insan neyi sevdi ise Hakk Teâla onu sevdiğine kavuştu” diyerek devam eder. “Noksan sıfatlardan beri olan Yüce Allah buyurur ki: Üç kişi üç nesneye dayandı. Birincisi; Şeytan, ateşe dostum dedi. Allah katında zorlama yoktur, dostu dosttan ayırmaz. Sonunda Şeytanı ateşe yaktı. İkincisi, Karun malına dayandı. Sonuç; malıyla birlikte helâk oldu. Üçüncüsü, Muhammed Mustafa, Tanrı dostluğuna dayandı. Öyle olunca Yüce Allah “dostu dosttan ayırmaya-

yım” diye buyurdu (Yılmaz vd., 2007: 63-64). Bu örnekle Hûnkâr; zâhir âlemden, dünyalıktan el etek çekip, insanın Hakk’a yüzünü dönmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Hacı Bektaş Velî, şeriat kapısının ilk makamını anlatırken, iman getirmenin önemi üzerinde durmuştur: “Şu kadar ki, ibadet imandır, iman ibadettir; birbirinden ayrı olmaz. Her ibadet imana ulaştırmaz ve belki de günahdır; ancak her günah küfre ulaştırmaz. Bu iki söz kişilere dosttur. Allah Teala şöyle buyurmaktadır: “...Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da) Evet Rabbimizsin dediler.” İman budur. Ama bizim sözümüz hangisinin Rahman’ın aslı, hangisinin Şeytanın aslı olduğunu açıklamaktır. Şöyle bil ki, Rahman’ın aslı olan iman, Şeytanın aslı şüphehedir. İmana şüphe katmak olmaz” (Yılmaz vd., 2007: 68). Hûnkâr Hazretleri, bu şekilde bir iman tanımıyla, olumlu-olumsuz örneklerle konuyu açıklamış, dervişin/tâlibin zihnini netleştirmiştir.

Hûnkâr Hazretleri “Makâlât”ında insanın iç dünyasına yönelik bir çok konuya da açıklık getirmiştir. Yapılan tasnif ve teşhislerle tâlip ve dervişlerin gönüllerine bir çok açıdan “mana”lar gönderilmiş ve ifade edilen öğütlerle yolun incinmemesi amaçlanmıştır. “Kendini bilmek dilersen kitapta yazdım, üçtür. Allah teâlâ şöyle buyurmuş-

tur: “Dünyayı isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı.”⁸ Bu ayetin manasını şöyle bil ki öncesiz ve sonsuz olan Allah buyurur: Ey kullarım! Görmeyi göz ile mi sanırsınız? Bağışlanmayı ibadet ile mi sanırsınız? Öfkelenmeyi günah ile mi sanırsınız? Yanmayı ateş ile mi sanırsınız? Âdem (a.s)’a Cennet içinde öyle bir azab çattı ki Cehennemde o azab yok idi. İbrahim’e de ateş içinde bir bahçe verdim ki o bostan Cennet içinde yoktu. Ve Firavun’u Nil içinde boğdum ve Musa’yı Firavun’dan kurtardım. Dostumu koruyup düşmanlarımı helak ettim. Ve hem yüz bin ve binlerce yüz bin meleklerimi yaktım, hiç birinin küçücük bir günahı yoktu. Ve hem yüz bin insanı bağışladım, hiç birinin küçücük bir ibâdeti dahi yoktu. Her neyi yaparım çünkü Kadir’im, gücüm yeter. Kimi istersem ağlatırım, kimi istersem güldürürüm. Benim bildiğimi siz bilemezsiniz. Ancak benim iyiliğim korku ile ümit arasında olanadır” (Yılmaz vd., 2007: 89). Bizim sözlerimiz hemen canı açıklamaktır: “Birinci cana “cismani” derler, diri kalır; diken batmasını veya kıl çekilmesini duyar. İkinci cana “yeme ve içme” derler; yedirir ve içtirir. Acıkmayı ve susamayı bildirir. Üçüncü cana “ruhâni” derler. Beden uyuyunca o can

8 Âli İmran Suresi 152. Âyet. Tamamı: Yemin olsun ki, siz onları Allah’ın izniyle öldürmekteyken, Allah size vaadini doğrulamıştı. Nihayet, siz korkuya kapıldınız, yapılacak iş hususunda çekiştiniz. Ve Allah, sevdiğiniz şeyi size gösterdikten sonra isyan ettiniz. İçinizden bir kısmı dünyayı istiyordu, bir kısmınız ise ahireti istiyordu. Sonra, sizi imtihan etmek için onlardan uzaklaştırdı. Yemin olsun, sizi affetmişti. Allah, müminlere karşı lütuf sahibidir (Öztürk, 2013: 74).

uyanır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur “Uygunuzu bir dinlenme kıldık.”⁹ Ve üç kişinin günahları yazılmaz. İlki ergenlik çağına gelmemiş çocuğa, ikinci uyuyana, üçüncü deliye. Bir çokları demişler ki uyku ten rahatlığıdır. Ve can da binek hayvana benzer. Ten canın bineğidir. Sıcak, soğuk, tatlı, acı, can sebebiyle ten de hisseder. Hayvanlarda dikene düşmezler. Köy yolunu bilir ve şaşırılmazlar. Ancak Hak yolunu bilmezler. Gönül gözü kör olanlarda hayvanlar gibidirler; Hak yolunu görmezler. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) buyurur “Hak teâlâ insana dört göz verdi. İki baş gözü ve ikisi gönül gözü. Baş gözüyle halkı görür, gönül gözüyle Hâlık’ı görür” (Yılmaz vd., 2007: 90).

Hacı Bektaş Velî, “Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye” adlı eserinde dervişleri ve tâlipleri muhatap alarak onlara çeşitli öğütlerde bulunmuştur: “Yüce Allah’a ulaşmak üç çeşittir. Birincisi; hayvansal davranışlardan kurtulmak, o da nefsi arındırmaktır. İkincisi; yüce Allah’tan başkasından kopmaktır, o da kalbi temizlemektir. Ve üçüncüsü; (Maddi) sıfatlardan kurtulmaktır, o da ruhu yüceltmektir. Buna göre tâlibin, nefsinin arındırması, kalbini temizlemesi ve ruhunu yüceltmesi şarttır. Derviş, yüce Allah’ın sıfatlarında baki kalabilmek için kendi sıfatlarından arınmalı, kendi kişiliğinde (zat) ve bütün görüntülerinde Allah’ın görüntülerini gözlemleyebilmek için benlik ağacını kökünden sökmelidir. Nitekim yüce Allah; O,

9 Nebe Suresi 9. Âyet. Tamamı: Sizin uygunuzu bir dinlenme / bir rahatlama / bir tür ölüm yaptık (Öztürk, 2013: 545).

her şeyden öncedir; kendisinden sonra hiçbir şeyin kalmayacağı sondur; varlığı âşikârdır; gerçek mahiyeti insan için gizlidir.¹⁰ buyuruyor. [Bütün varlıklar yok olduktan sonra baki kalacak O'dur. Onun sonsuzluğunun sonu yoktur. Varlığını kanıtlayan kanıtların çokluğu ve açıklığı sebebiyle her akıllı onun zat-ı hakikatini düşüncem. Yani; ilk benim ki, seni yoktan ben yarattım yine son benim, senin dönüşün bana olacaktır. Zahir benim ki, senin yüzünü en güzel şekilde bezedim, Batıl'da benim ki senin gönlüne hakikatlerin sırrını emanet bıraktım.] Derviş: Yok olma gemisine binip 'Ölmeden önce ölünüz!' sıfatını kazanmalı, (ebedi) varlık denizinde dolaşmalıdır. Nitekim yüce Allah 'Allah, ondan başka Tanrı olmadığına şahitlik etmiştir'¹¹ buyuruyor. Yine o, ilahi düşüncelere dalmalı; sevgi meyvelerini dermeli; ruhunu birlik içinde tutmalı; ilahi sırlara ulaşmaya gayret etmeli; başına ihlas tacı koymalı; huzura çıkma kemeri kuşanmalı; ibadet bineğine binmeli, teklik makamına erebilmek için kulluk kılıcını eline alıp gayret atını birlik meydanına koşturmalıdır. Nitekim yüce Allah "Ey Muhammed de ki, Allah bir tek'tir."¹² buyurmaktadır" (Aytaş; Yılmaz, 2009: 2-3).

10 Hadîd Suresi 3. Âyet. Tamamı: Evvel'dir O, başlangıcı yoktur; Âhir'dir O, sonu yoktur; Zâhir'dir O, her şeyde belirir; Bâtin'dir O, gözlerden gizlenmiştir. Her şeyi hakkıyla bilen Âlim'dir O! (Öztürk, 2013: 497).

11 Âli İmran Suresi 18. Âyet. Tamamı: Allah, kendisinden başka Tanrı olmadığına tanıklık etmiştir. Meleklerle ilim ahipleri de adalet ölçüsüne sarılarak tanıklık etmişlerdir ki, o Aziz ve Hakîm olandan başka hiçbir ilah yoktur (Öztürk, 2013: 60).

12 İhlâs Suresi 1. Âyet. Tamamı: De ki, O, Allah'tır; Ahad'dır, tektir! (Öztürk, 2013: 575).

Derviş gönlünü teklik (tevhid) suyu ile beslemeli, ruhunu Hakk'ın görüntü nurlarıyla ışıktandırmak; "İnsanın özü, benim sırrımdır, ben de onun sırrıyım." incisine kavuşmak için Yaratanın görüntü denizinde dalgıçlık yapmalıdır. Çünkü ruha can diyorlar, [Canın içinde bir sır saklıdır ki ona da Canan denir. Sadece sevgilinin makamı değil kendisidir de.] derun (iç) diyorlar. O, sevgi ve hatta Allah'ı anma makamıdır. Yüce Allah'ı anmak üç çeşittir: Birincisi, dil ile anmak, ikincisi kalp ile anmak ve üçüncüsü sır ile anmak. Hâdis-i Kutsî'de şöyle buyurulmaktadır: "İnsanoğlunun gövdesinde bir et parçası vardır; et parçasında bir kalp, kalpte bir gönül, gönülde bir işaret, işarette bir nur, nurda bir sır, sırda biz varız" (Aytaş ve Yılmaz, 2009: 3-4).

Dervişin maneviyat şehrinin bayındır olabilmesi için benliğine saldırması, onu yağmalayıp yıkması; kökünden söküp atması gerekir. Çünkü benlik şehrine, yıkılmadan önce nefsanî şehir; bayındır olduktan sonra da ruhani şehir derler. Dervişin nefisten (benliğinden) ve şeytandan kurtulabilmesi ve nefsini arındırabilmesi için ruhani şehrinin imar etmeli; dünyayı anmayı, kalbinden ve vücudundan çıkarmalı; iyilik elbisesi giyinmeli; mahremi sırlarıyla sevebilmek ve sevgi şarabı içebilmek için sevgi sarayına girmeli; daima hakkı gözlemleme sarhoşluğunda olmalıdır. Nitekim Yüce Allah (bu konuda) şöyle buyuruyor: "Nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır. Doğrusu

Allah, her yeri kaplar ve her şeyi bilir.”¹³ Hz. Ali -Allah kişiliğini aziz kılsın- de şöyle buyuruyor: “İman edip sevgi duyanlar, bütün hayatları boyunca yüce Allah’a içtenlikle tapmalı; sözlerinde, işlerinde, davranışlarında, oturuşlarında duruşlarında, yemelerinde, içmelerinde hatta uyurken ve uyanırken O’na ibadet etmeli, her durumda onunla bir olmalıdır.” Yine yüce Allah şöyle buyuruyor: “Nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.”¹⁴ (Aytaş; Yılmaz, 2009: 4-6).

Derviş sözlerinde, amellerinde ve davranışlarında doğru olmalı; vücudunu gerçek özne (yani Tanrı) ile var etmeli; “Vücutta Allah’tan başka özne yoktur.” gerçeğini bilmeli; her zaman (Allah’a) yakınlık denizine alışmalıdır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Biz ona şah damarından daha yakınız.¹⁵ Fakat siz onu göremezsiniz.”¹⁶ Allah genelde ilmi ve kudretiyle, özelde lütfü

13 Bakara Suresi 115. Âyet. Tamamı: Doğu da batı da yalnız Allah’ındır! O halde, nereye dönerseniz orada Allah’ın yüzü vardır, Allah Vâsi’dir, varlığı sürekli genişletip büyütür; Alîm’dir, her şeyi en iyi bilendir (Öztürk, 2013: 30).

14 Hadîd Suresi 4. Âyet. Tamamı: O, odur ki, göklerle yeri altı günde yarattı, sonra arş üzerinde egemenlik kurdu. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve onda yükseleni bilir. Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah, işleyip üretmekte olduklarınızı en iyi şekilde görmektedir (Öztürk, 2013: 497).

15 Kaf Suresi 16. Âyet. Tamamı: Yemin olsun ki, insanı biz yarattık. Nefsinin ona neler fısıldadığını da biz biliriz. Biz ona, şah damarından daha yakınız (Öztürk, 2013: 476).

16 Vâkıa Suresi 85. Âyet. Tamamı: Biz ona sizden daha yakınız, ama siz göremezsiniz (Öztürk, 2013: 497).

ve rahmetiyle sizinledir. Yani nerede olursanız olun Allah’ın ilmi ve kudreti sizden ayrılmaz. Bu ise akılla anlaşılmaz, ancak o zevk ile anlaşılır, bunu dil de açıklayamaz. Allah sizin yaptığınızı görüyor ve onları değerlendirecektir. Bir Hadis-i Kutsî’de de şöyle denilmektedir: “Benimle nimet bul ve benimle yakınlık kur. Çünkü ben sana başkasından daha hayırlıyım.” Derviş Allah’ın adını anmayı (zikir) dilinden düşürmemeli ve gönlünde Allah’ın adını anmaktan başka bir şeye yer vermemelidir. Tâlibin meramı ve şikayeti Allah’tan başkasına olmamalıdır. Çünkü gönül, Allah’ın görüldüğü ve baktığı yerdir. Oraya ondan başkası için yol yoktur (Aytaş ve Yılmaz, 2009: 6-7).

Derviş ve tâlip kendini, Hakk’ın yarattığı, takdir ettiği, emir alanı, baktığı yeri olarak bilmelidir. Allah’ın emrine razı ve ondan hoşnut olmalıdır. Kendini Allah’ın rızasına, isteğine ve eşi olmayan Yaradan’ın iradesine teslim etmelidir. Çünkü Yaradan’ın yarattığına karşı iradesi çeşitlidir. Bazen sevinç, bazen hüznün; bazen sağlık, bazen hastalık; bazen darlık bazen de ferahlık şeklinde taksim edilmiştir. Hepsini Hakk’tan bilmeli ve Hakk’tan gelen her şeyi canı gönülden kabullenmek ve onunla yetinmelidir. Hatta onunla sevinip gülmelidir. Ancak bu şekilde Allah ile beraberlik makamına ulaşır ve sabredenler meydanında at sürer (Aytaş; Yılmaz, 2009: 13). Derviş (tâlip), Allah’ın yardımıyla Allah’ın cemâline¹⁷ eriştiğinde

17 Cemâl, güzellik, yüz güzelliği anlamına, tasavvufta ise Allah’ın güzelliği, lütuf ve iyiliği manasına gelir.

celâlin¹⁶ cemâl ile birleşik olduğunu görür. Kendini Allah'ın celâline bırakmadıkça cemâle ulaşamaz. Demek ki Allah'ın lütfu ile ululuk güneşi gönle doğup ışık saçarsa, Allah'tan başka hiçbir varlık ona etki edemez. Ondandır gönlünde arınma olur ve gönlünde alemin yansımaları görülür (Aytaş; Yılmaz, 2009: 14).

Fevâid (Yaralı Öğütler) adlı eserinde de Hacı Bektaş Velî Hazretleri, derviş ve tâliplere çeşitli başlıklar altında şu öğütlerde bulunmaktadır. Horasanlı Hz. Sultan Hacı Bektaş Velî buyurmuştur (Öz, 2011: 25-26): "Ey derviş! Hz. Muhammed'e 'Batıl dinlerden Hak din olan İslam'a yönelecek, İbrahim'in dinine uy!' âyeti indirilince, kendisinden önce geçmiş olan peygamberi onayladı. Böylece 'iman' makamına erdi. O'nun adı 'âbid (tapan)' oldu. İbadet yüzü ile yüzünü dünyadan ve tüm varlıklardan tümüyle çevirdi. Böylece 'zühd' makamına erdi ve adı 'zâhid (dindar)' oldu. Zühd (dünyalıktan uzaklaşma, kendini Tanrı'ya ve tapınca adama) yüzünden 'Ya Rabbi, bize bütün şeylerin/varlıkların gerçek yüzünü gösterir' dileğiyle varlıkların gerçek amacına (hakikatine) ilişkin bilgi edindi. Marifet makamına erişti. Adı 'arif (bilgili)' oldu. Marifet varlığıyla Tanrı O'nu özsel olarak 'sevgi ve esin (muhabbet ve ilham)' nimetine eriş-tirdi. Velilik makamına erişti, adı 'veli' oldu. Velilik varlığıyla Tanrı O'nu vahyine ve mucizesine ayırmayı buyurdu. O'nu iyilikle halka gönderdi. Görevi halkı Hakk'a çağır-maktı. Böylece de 'nebilik/nübüvvet' makamına erdi ve adı 'nebi' oldu. Eriştiği vahiy

ve mucizenin varlığıyla Tanrı kendine özgü kitabını ortadan kaldırarak, diğer bir kitap, Şeriat getirdi. Bununla O 'ulûl-azm (çaba sahipleri)' oldu. Önceki Şeriat'ı kaldırıp, yerine Şeriat getirmekle son makama (makam-ı hatm) erişti ve adı 'hatim (son peygamber)' oldu."

Hacı Bektaş Velî'den sordular ki: "İstek duyulan Tanrı'nın yüzü ve iyilikleri (cemâl-i ilahi) neyle ve nasıl görülmesi olanaklıdır?" Buyurdular ki: "Doğruluktan ayrılmama (sıdk), gösteriştan uzak ibadet yapma (ihlas) gözüyle, Tanrı'nın hoşnutluğunu dileme (talep) aynasında!" (Öz, 2011: 34). Hacı Bektaş Velî kendi dervişlerinden birini üzüntülü buldu ve buyurdu: "Senin gönül darlığın, kötülüğe gönül vermektendir. Ne zaman ki bu dünyadan uzaklaşırsın ve gönlünü kötülüğe yöneltmezsin, dar yürekli olmazsın." Ve buyurdu ki: "Özgür (azad) odur ki; kim-senin incitmesinden incinmez. Yiğit olur ki hak edeni de incitmez" (Öz, 2011: 35).

Pîr Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerinin kendisi de "Vilâyetnâme"de rızık veren (dağ-ıtan) olarak tasvir edilir. Halifelerinin de aynı şekilde bu yolda (rıskı paylaşanlar olarak) devam etmelerini istediğini (öğütlediğini) Saru İsmail'e bıraktığı vasiyetinde de anlayabiliyoruz (Soileau, 2005: 154):

"Sen de hizmet et, sofraya yay. Himmet dilerse cömertlikte bulun. Murtaza'dan (Hz. Ali'den) halk, er'lik ve keramet istedi-ler, O'da Kanber'e, "sofrayı yay" buyurdu!.. Benden kisvet giyen her mürid, konuk istesin, konuğa hizmet etsin... Öğüdümü tut,

ölümünden sonra bin koyunla yüz sığır kurban et, bütün halkı çağır, hizmet et, onları doyur. Yedinci günü, kırkıncı günü, helva dök, korkma, er'in harcı eksilmez. Ne kadar mürid, muhib varsa davet et, onları topla. Öğüt ver, ağlamasınlar..."

Hacı Bektâş-ı Velî Anadolu'da hoşgörüsü sayesinde insanların gönlüne girmiştir. Onun hayatı incelendiğinde gerek şahsında gerekse Bektaşilik anlayışında hoşgörünün çok ciddi bir yeri olduğu görülecektir. Kaynağını mensubu bulunduğu İslam dininden alan bu sevgi ve hoşgörü kahramanları bu anlayışlarını Yunus'un "Yaradılanı hoş gördük, Yaratan'dan ötürü" veciz ifadeyle özetlemişlerdir. Hz. Muhammed'in "Birbirinizi sevmedikçe gerçek mümin olamazsınız!" sözünü düstur kabul eden bu kahramanlar, yine yetmişiki millete aynı gözle bakmışlar bütün insanlara karşı hoşgörü ve sevgi ile yaklaşmışlardır. Hacı Bektaş Velî'ye atfedilen şu söz Bektaşilikteki açıklığın ve hoşgörünün bir başka delilidir. "Her tavladan boşanan at bizim tavlamızda eğleşir. Bizim tavladan boşanan at ise ferah bulamaz". Bu ifadeyle herkese kapılarının açık olduğu, bunun için uygun ortamın bulunduğu anlatılmak istenmektedir. Bektaşî şiirlerinin muhtelif örneklerinde de Hacı Bektaş Velî'nin gül misali güzel kokan hoşgörüsünün kokusunu almak da mümkündür (Özcan, 2005: 151).

Şiirlerdeki "yetmişiki milleti ayıplamamak"la ilgili söyleyişlerden bazıları şunlardır:

Kendi noksanını bil ârif ol,
Kimsenin ayıbını gözetme gönül,
Yetmişüç millete bir nazarla bak,
Hak sevmiş yaratmış söz etme gönül.

(İlhami)

Yaratılanları hor görmemek gerektiği herkesin bir balçıktan yaratıldığı ifade edilmiştir:

Hor görmeyin yaratılan insanı,
Elest bezminden önce nur olanı,
Zâhir bâtın erişip de yöreni,
Bir balçıktan var ettiler bizi.

Azbî, Bektaşilerin kimseyi ayıplaması gerektiğini "gördüğünü ört, görmediğini söyleme" sözüyle özdeyiş haline getirmiştir:

Sana yerden gökten büyük nasihat,
Gördüğünü ört görmediğini söyleme,
Erenlerden pîrden budur emanet,
Gördüğünü ört görmediğini söyleme.

(Azbî)

Yaktıkları "çerağ"larla Anadolu'nun yüzyıllardır aydınlanmasına katkı sağlayan Hz. Mevlana ve Hz. Pîr Hacı Bektaş Velî; kendi aralarında geçtiği rivayet edilen ve

Anadolu topraklarında ki hoşgörüyü en iyi yansıtan şu menkıbeyle de tâlip ve dervişlerine “hoşgörü” nün ne kadar büyük bir hazine olduğunu öğütlemiş ve bu hazinenin de kolay harcanmaması gerekliliğine vurgu da bulunmuşlardır:

Bir adam kötü yoldan para kazanıp, bununla kendisine bir inek satın alır. Ancak bir süre sonra, yaptıklarından pişman olur. Günaha girdiğini düşünür ve hiç olmazsa iyi bir iş yapmış olmak için, ineği Hacı Bektaş-ı Veli'nin dergahına kurban olarak bağışlamak ister; o zamanlar dergahlar aynı zamanda, fakirin fukaranın karnını doyuran aşevi olarak da hizmet veriyordu. Artık iyi bir insan olmak isteyen adam, içinde bulunduğu durumu, vicdan azabı ile Hacı Bektaş-ı Veli'ye anlatır ve ineği dergaha bağışlamak istediğini söyler. Ancak Hacı Bektaş-ı Veli:

- Kirli işlerden kazanılmış parayla alınan bu inek helal değil, diyerek bu kurbanı geri çevirir. Bunun üzerine adam Mevlevi Dergahı'na gider ve aynı durumu Mevlana'ya anlatır. Mevlana ise bu hediyeyi kabul eder. İki farklı tavır karşısında şaşırın adam, aynı şeyi Hacı Bektaş-ı Veli'ye de anlattığını ama onun ineği kabul etmediğini söyler ve Mevlana'ya bunun sebebini sorar. Hz. Mevlana şöyle konuşur:

- Biz bir karga isek, Hacı Bektaş-ı Veli bir şahin gibidir. Öyle her leşe konmaz. O yüzden senin bu hediyeni biz kabul ederiz ama o kabul etmeyebilir.

Adam bu yanıtta da çok şaşırır. Kalkar Hacı Bektaş Dergahı'na tekrar gider. Hacı Bektaş-ı Veli'ye durumu anlatır. Mevlana'nın kurbanı kabul ettiğini söyleyip, bunun sebebini birde Hacı Bektaş-ı Veli'ye sorar. Hacı Bektaş-ı Veli'de şöyle yanıt verir:

- Bizim gönlümüz bir su birikintisi ise, Mevlana'nın gönlü okyanus gibidir. Bu yüzden, bir damlayla bizim gönlümüz kirlenebilir ama onun engin gönlü kirlenmez. Bu sebepten dolayı o senin hediyeni kabul etmiştir.

Son olarak da Hz. Pîr Hûnkâr Hacı Bektaş Veli, iyi insan olmanın yolunu şöyle tarif etmektedir (öğütlemektedir):

“Ey canlar! Birbirinizi seviniz, sayınız; biri birinize yardım ediniz. Bilim, hoşgörü, iyilik, konukseverlik, doğruluk, dürüstlük ve sevgi sahibi olunuz. Gönül kırmayın, öfkenizi yenin. İyiliğe iyilik ‘her kişinin’ işi, kötülüğe iyilik ise ‘er kişinin’ işidir. Her çeşit düşünceye ve inanca saygı duyun. İyi şeylerle sevinç duyun, sıkıntıları da güler yüzle, sabırla göğüsleyin. Nefsinizle savaşmak, en büyük savaştır. Bilerek, bilmeyerek bir günah (suç) işlemişseniz, o suçtan pişmanlık duyarak, bir daha işlemeyeceğinize söz verirsiniz, kendinizi arıtmış olursunuz. Tövbesiz adam, yularsın mal gibidir. İnanç ve ikrârınızda direnmeli, sonunu düşünerek yalandan ve düzenden irak durmalısınız. Elinize sahip olup, hırsızlık yapmayın; dilinize sahip olup gönül kırmayın; kötü söz söylemeyin; belinize sahip olup başkalarının namusuna kötü gözle bakmayın. En kutsal

ibadet çalışmak, doğruluk ve insan sevgisidir. Gündüz istekle dünya işine, gece de aşkla ahiret işine bakınız. Büyüklüğe kapılmayınız. İçiniz ve dışınız bir ve temiz olsun. Hakkınız olmayan şeyleri değil istemek, el bile sürmeyiniz. Gözünüzle görmediğinizi ve kulağınızla duymadığınızı söylemeyiniz. Dahası; gördüğünüzü örtün, görmediğinizi söylemeyin! Kendisini arıtmayan, başkasını da arıtamaz!..” (Yaman, 2013: 225).

SONUÇ

Hûnkâr, tüm bu bilgileri eserlerinde anlatıp, açıkladıktan sonra hakikatin âşîkar olması için “4 Kapı 40 Makam”ın eksiksiz olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu tasavvufi yolun bir süreç olduğu ve öğütleri tutanların da “insan-ı kâmil” olma yolunda ilerleyeceğine dair kanıtları sunmaktadır. Hacı Bektaş Velî Hazretlerine göre: “Kâmil insan (nefs-i kâmil); dünya nimetlerini elinin tersiyle iten, yalnızca Hakk’a gönlünü açan ve Hakk ile meşgul olan kişidir.” Hz. Peygamber bir hadisinde, “Şeriat sözlerimdir, Tarikat fiillerimdir, Hakikat hâlimdir ve Marifet hâlimin başıdır” (Sarıkaya, 2008: 28). diyerek insanın dört kapıyı hayatına karakterize etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hûnkâr da bunu eserlerinde latifeli, kıssadan hisse çıkarılabilecek şekilde ve hoş bir anlatımla tercih etmiştir.

Bu anlamda Hz. Peygamber’in şu hadisi de hem tâliplere hem de dervişlere yol gösterici niteliktedir. Çünkü seyr-ü sülûk seferine çıkacakların en büyük yardımcıla-

rında biri de “kalp” olsa gerek. Tam da bu noktada Hz. Peygamber dikkatleri “kalbe” çeker ve kalp temizliğinin insan-ı kâmilin özelliği olduğuna işaret eder: “Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi olduğunda bütün vücut iyi olur. O bozulduğu zaman bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O kalptir” (el-Buhârî, 1992: 39). Alevî-Bektaşî tasavvufunda nihai istikamet olan “insan-ı kâmil olma” amacının, temiz bir kalp (gönül) taşımakla eş anlamlı olduğu görülmektedir:

Gönül sarayını pak et ki mihman-hane-i Hak’dır.

Vakit olur ki tahtını görmekliğe Sultan gelir.

Demek ki saray silinmiş, süpürülmüş olursa Sultan’ın hoşuna gider. Toprak o tâlibin başına ki erenleri hazır ve nazır bilmez ve gönül aynasını silmez. Hangi tâlibin gönlü temiz değilse ondan Peygamberler ve Erenler bizar olur (Yaman, 2013: 21).

Derviş ve tâliplerin, “bed (kötü) huy-larını” bağlamaları ve rahmani yönlerini serbest bırakmaları da yine Alevî-Bektaşî âdap ve erkânı içerisinde şöyle ifade edilmiştir: “Ol kim bağlı gerek, evvel, gözü, nâmahremden, ikinci, kulağı, yaramaz haberdan, üçüncü, dili bağlı gerek şer kelandan, şirkten ve dördüncü, hatardan, kinden bağlı gerek, beşinci, mekri, altıncı buhlu, yedinci, hırsı bağlı gerek. Sekizinci, kuvvet bendi bağlı gerek, dokuzuncusu, ayıbı, onuncu, eli bağlı gerek, uğurluktur. On birinci, ayağı

yaramaz işlerden on ikinci, Hak'tan gayriya gönül bağı gerek" (Eğri, 2001: 32)

Ey Hakk'a talip olan kardeş! İyi huylarla kötü huyların ne olduğunu, Cenneti kimlerin, Cehennemi kimlerin kazanacağını anlamış olsan gerek. Bir hadis'de şöyle buyrulur: "Dünya, ahretin ekin tarlasıdır. Burada ne ekersen, orada onu bulursun." "İyi" ve "kötü" ne yaparsan, öbür dünyada bulacağın odur. Hakk yoluna bağlanmak isteyen tâliplere bu Buyruk'ta anlatılanlar yeter. Fakat akıllı ve arif kişilerle musahip (dost) olmadıkça gerçeğe erişmek zordur; kuru sözün faydası yoktur, bir kâmil mürşide (kılavuz) sahip olmalıdır. Zira bal bal demekle, ağız tatlanmaz (Atalay, 2011: 282-283; Bkz. Solmaz; Çelik: 2014: 49).

Yarabbi! Beni iki dünya hakkında emsalsiz kıl,

Yoksulluk tacı ile beni üstün kıl,

İstek yolunda beni rızık vericiden ayrı düşür,

Ve sana erişmeyen yoldan yüzüm çevir (Hacı Bektaş Velî; Öz, 2011: 79).

Görüldüğü gibi Alevî-Bektaşî tasavvufunda ilkesel bir şekilde yürütülen ve uygulanan ahlak kurallarının tümünde asıl amaç "insan-ı kâmil(ler)-i" yetiştirebilmektir. Bu manevi gayenin en büyük okullarından biri de şüphesiz ki Hz. Pîr'in dergâhı olmuştur. Hacı Bektaş Velî Hazretleri; yetiştirdiği, Anadolu ve Balkanlara gönderdiği halifeleri veya dervişleriyle bu önemini tarih seyri

içerisinde defalarca ispatlamıştır. Çalışmamızda Hz. Pîr Hacı Bektaş Velî'nin görüşlerinden hareketle tâlip ve dervişlere bıraktığı öğüt ve sorumluluklardan siz araştırmacılara bir demet sunmayı amaç edindik. Şüphesiz ki yüzyılların birikimiyle zenginleşmiş olan Alevî-Bektaşî tasavvufunu ve Hacı Bektaş Velî Hazretlerinin konuyla alakalı muhtelif görüşlerini bir makalenin sınırları içerisinde ifade etmenin güçlüğüne yaşadığımızı da bilmenizi isteriz. Umarız; Anadolu, kendi bağrında yetiştirdiği tüm "gülleri" ve çorak gönüllere "Ser-çeşme" olmuş Hacı Bektaş Velî Hazretlerinin mesajlarını toplumsal yaygınlıkla içselleştirebilir. Çağımızın ihtiyaç duyduğu "sevgi ve hoşgörü" yüklü bireylerin bu vesileyle çoğalmasına da katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- ATALAY, A. A. (2011). İmam Cafer-i Sadık Buyruğu. İstanbul.
- AKTAŞ, Ç. (2000). "Toplumsal Açından Erenlerin Ser Çeşmesi: Hacı Bektaş Velî". Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.14. s.199-231.
- ALTINOK, B. Y. (2012). Alevilik-Hacı Bektaş Veli-Bektaşilik. Ankara.
- ARSLAN, H. (2010). "Hacı Bektaş Velî'de İman-Ahlak İlişkisi". Hitit Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri Kitabı. Cilt I., s. 63-80.
- AYAS, M. R. (2008). Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri (Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma). İstanbul.

- AYTAŞ, G.; YILMAZ, H., (2009). Makalat-ı Gaybiye ve Kelimat-ı Ayniye. Ankara.
- AYTEKİN, S. (2001). Buyruk. İstanbul.
- AYKUT, A. S. (2011). Makalat - Hacı Bektaş Veli. İstanbul.
- BAL, H. (2014). Aleviliğin Tasavvufi Boyutu. Bursa.
- BİRGE, J. K. (1991). Bektaşilik Tarihi. Çev: Reha Çamuroğlu. İstanbul.
- BOZÇALI, M. (2006). Alevi Bektaş Nefeslerinde Dini Muhteva. İstanbul.
- CÖMERT, Ö. B. (2011). "Hacı Bektaş Veli'ye Ait Eserlerden Hareketle Alevilik ve Bektaşilik Kavramlarının Algılanma Esasları". Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. S. 60, s. 313-334.
- ÇELİK, H. (2014). "Alevilik ve Bektaşilik'te Gönül Eğitimi". Çorum: Hünkar Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1, S.1, , s. 83-100.
- DEDEKARGINOĞLU, H. (2012). Dede Gargın Süreğinde Cem. Ankara.
- EL-BUHARI, M. b. İ. (1992). es-Sahih. (C. 1-8, İman 39). İstanbul.
- EĞRİ, O. (2001). Bektaşilikte Tasavvufi Eğitim. İstanbul.
- EĞRİ, O. (2003). Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşilik. İstanbul.
- EĞRİ, O. (2013). Alevi Bektaş Yolu: Hak Muhammed Ali. İstanbul.
- EYUBOĞLU, İ. Z. (2010). Bütün Yönleriyle Bektaşilik. İstanbul.
- GÜMÜŞOĞLU, D.; TOKÇİFTÇİ, J. (2012). -Şeyh Baba Mehmet Süreyya- Bektaşilik ve Bektaşiler. İstanbul.
- GÜZEL, A. (2002). Hacı Bektaş Veli ve Makalat. Ankara.
- GÜZEL, A. (2011). Hacı Bektaş Veli (El Kitabı). Ankara.
- GÖLPINARLI, A. (1992). Alevi-Bektaş Nefesleri. İstanbul.
- HANCERLİOĞLU, O. (2011). İslam İnançları Sözlüğü. İstanbul.
- KILIÇ, F., KÖKEL, C. (2006). "Bektaşilik Üzerine Değerlendirmeler ve Çalçakırlar Köyü Örneğinde Bektaş Kültürü". Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. S. 40, s. 1-13.
- MELİKOF, I. (1999). Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe. İstanbul.
- NOYAN, (Dedebaba) B. (1999). Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik II. Cilt . İstanbul.
- NESİMİ, Q. (2009). "Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalatında İnsan Özellikleri". Üsküp: III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı. s.77- 86.
- OCAK, A. Y. (1992). "Bektaşilik". TDVİA. Cilt 5, s. 373-379. Ankara.
- ÖZCAN, H. (2005). "Alevi-Bektaş Şiirinde Adab ve Erkan". Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi I. Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Cilt I, s. 141-152.
- ÖZCAN, H. (2010). "Hacı Bektaş Veli'de Dervişin Nitelikleri". Çorum: Hitit Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri Kitabı Cilt I., s. 487-500.
- Öz, B. (2011). Fevaid (Yararlı Öğütler - Hacı Bektaş Veli). İstanbul.
- ÖZTÜRK, Y. N. (2013). Kur'an-ı Kerim Meali. İstanbul.

Tunceli - Mazgirt -
Darkent (Muhundu)
Köyü - Baba Mansur
Ocağı

- ÖZMEN, İ. (1995). Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi (16. Yüzyıl) Cilt II. Ankara.
- SARIKAYA, M. S. (2008). Fütüvetname-i Ca'fer Sadık. İstanbul.
- SAVAŞ, S. (2013). XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik. Ankara.
- SEZGİN, A. (2012). Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik. Ankara.
- SOLMAZ, C. ve ÇELİK, H. (2014). "Buyruklara Göre Talip, Pir ve Mürşit İlişkileri". Tunceli: Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, S. 4, s. 33-52.
- SOLMAZ, C. (2014). "Aşıkların Dilinden Seyyid Hüseyin Gazi". Çorum: Hünkar Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, S. 2, Aralık 2014, s. 69-81.
- SOİLEAU, M. (2005). "Lokma Almak, Dem Görmek: Bektaşî Sofrasında Sindirim". Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi I. Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt I, s. 153-159.
- SUNAR, C. (1975). Melamilik ve Bektaşilik. Ankara.
- TANMAN, M. B.(1996). "Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi". TDVİA. Cilt 14, s. 459-471. Ankara.
- ULUDAĞ, S. (1991). "Baba". TDVİA. Cilt 4, s. 365-366. Ankara.
- ULUDAĞ, S. (2010). "Sülûk". TDVİA. Cilt 38, s. 127-128. Ankara.
- ULUÇAY, Ö. (1998). Alevilikte Dua (Gülbang). Adana.
- YAMAN, M. (2013). Alevilik -İnanç, Edep, Erkan-. İstanbul.
- YAZICI, T. (1994). "Derviş". TDVİA. Cilt 9, s. 188-190. Ankara.
- YARDIMCI, M. (2002). "Aşıkların Dilinde ve Telinde Pir-Mürşit-Rehber Kavramları". Folklor Edebiyat Dergisi (S.30) Alevilik Özel Sayısı-II.
- YILMAZ A., AKKUŞ, M. ve ÖZTÜRK, A. (2007). Makalat (Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli). Ankara.
- YILMAZ, H. (2011). Alevi-Sünni Diyalogu. Sivas.

